पुरुषार्थे स्यात् विश्वासः

(स०) शान्तारामः

शकटालः कश्चन भाग्यवादी । पुरुषप्रयत्नात् अपि भाग्यस्य एव श्रेष्ठता अधिका इत्यत्र तस्य विश्वासः । 'भाग्यायत्तं फलं सर्वम्' इत्यत्र दृढः विश्वासः तस्य । सर्वस्यापि दैवमेव कारणम् इति वदति स्म सः । किन्तु केचन तदीयम् एतं विश्वासं खण्डयन्ति स्म । तथापि दैवमेव परम् इत्येषः तदीयः विश्वासः अविचलः एव आसीत् ।

सः वृत्त्या कुम्भकारः । भगवति महावीरे तस्य अचला श्रद्धा । कदाचित् सः महावीरमुनिं दृष्ट्वा अपृच्छत् - ''भगवन् ! दैवमेव परम् इत्यत्र मम द्रढीयान् विश्वासः । किम् एषः अनुचितः ?'' इति ।

महावीरमुनिः क्षणं यावत् किमपि न अवदत् । ततः सः अपृच्छत् - ''यदि कोऽपि भवता निर्मितान् घटान् सर्वान् भञ्जयेत् तर्हि भवान् किं कुर्यात् ?'' इति ।

''अहं तं दण्डेन प्रहरिष्यामि । श्रमेण निर्मिताः घटाः सर्वे भग्नाः चेत् मम उदरपोषणं कथं भवेत् ?'' - शकटालः अवदत् ।

''यदि कश्चित् भवदीयं धनं प्रत्यक्षम् अपहरेत् ?...''

''तं गृहीत्वा निर्दयं ताडयिष्यामि । मया श्रमेण अर्जितस्य धनस्य अपहरणे तस्य को वा अधिकारः ?''

''यदि कश्चित् भवतः पत्न्याः शीलम् अपहर्तुं प्रयासं कुर्यात् ?''

''शान्तं पापम् । मम पत्न्याः शीलं कोऽपि अपहर्तुं नार्हति । यदि कश्चित् प्रयतेत तर्हि सः यमसदनं गच्छेत् ।''

''यदि भवान् अस्वस्थः स्यात् तर्हि.... ?''

''वैद्यस्य मार्गदर्शनं प्राप्य औषधं स्वीकरिष्यामि । स्वास्थ्ये सति एव अहं कार्यं कर्तुं शक्नुयाम् ।''

एतत् श्रुत्वा महावीरमुनिः हसन् उक्तवान् - ''एतेषु सर्वेषु प्रसङ्गेषु भवत भाग्यवादः क्व गतः ? यदि दैवमेव श्रेष्ठम् इति भावना स्यात् तर्हि घटभङ्गकाले, धनचौर्यसमये, पत्न्याः धर्षणप्रसङ्गे, आस्वास्थ्यावसरे वा किमपि कृतं न स्यात् । सर्वं दैवं करिष्यति इति विचिन्त्य मौनेन स्थातव्यम् अभविष्यत् । दैवे विश्वासः भवतु । किन्तु पुरुषप्रयत्नः कदापि न परित्यक्तव्यः'' इति ।
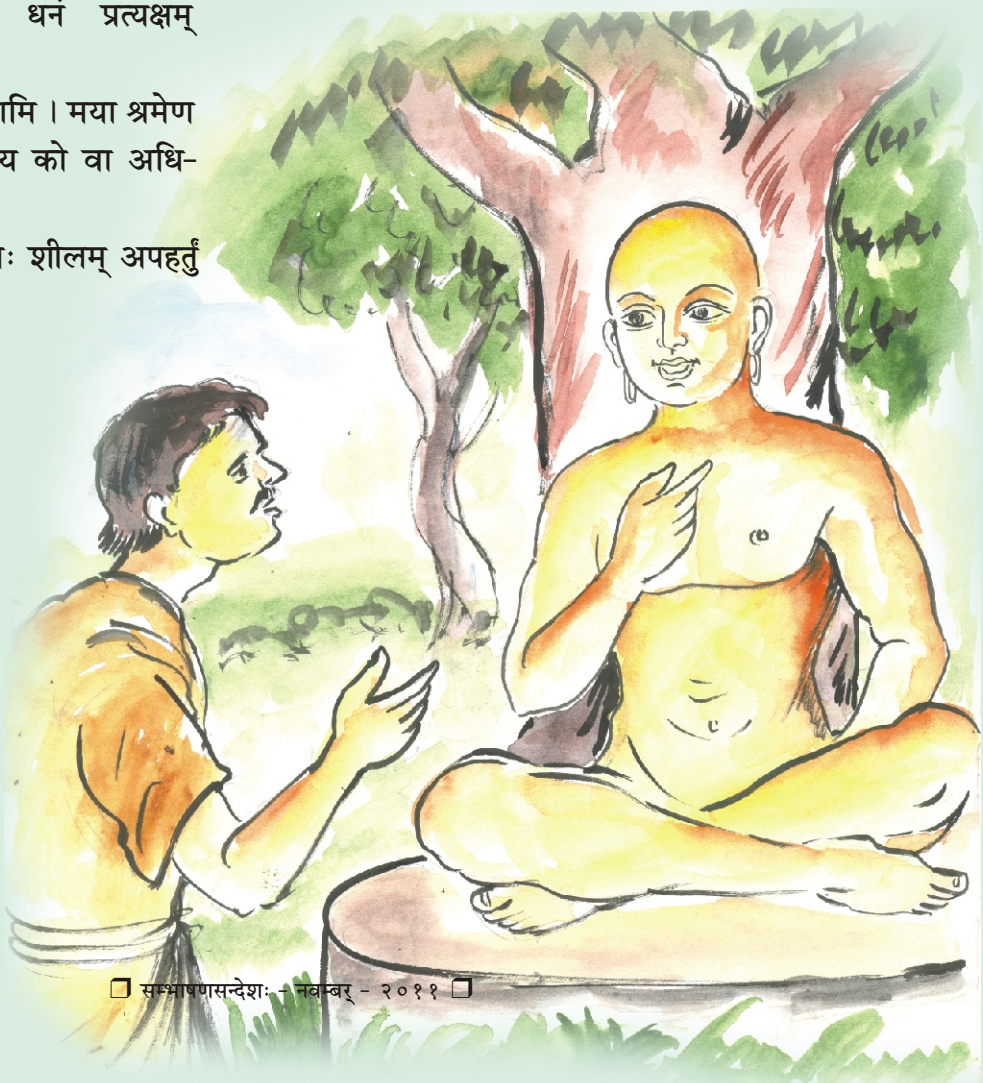
निवृत्तसन्देहः शकटालः भगवन्तं प्रणम्य ततः निर्गतवान् ।